
ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Науковий вісник Чернівецького
університету імені Юрія Федьковича:
Історія. № 1. 2025. С. 6–14.
History Journal of Yuriy Fedkovych
Chernivtsi National University. № 1. 2025.
pp. 6–14
DOI <https://doi.org/10.31861/hj2025.61.6-14>
hj.chnu.edu.ua

УДК 94(560)«1621»:355.48(477.84)

© Денис Позняков* (Хотин)

ВІЙСЬКА ЄРЛІКУЛУ ОСМАНСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ПІД ЧАС ХОТИНСЬКОЇ КАМПАНІЇ 1621 РОКУ: СПРОБА ОЦІНКИ ЧИСЕЛЬНОСТІ

Хотинська битва річпосполитсько-османської війни 1620–1621 рр. стала однією з наймасштабніших у I половині XVII століття. На відносно обмеженому просторі навколо сучасного м. Хотин у серії боїв більше двохсот тисяч вояків Османської імперії та Речі Посполитої вирішували, хто буде домінувати у Східній Європі.

У вітчизняній та зарубіжній історіографії відсутня комплексна оцінка чисельності провінційної кінноти — єрлікулу як найбільш численної компоненти османського війська. Це значною мірою пояснюється відсутністю документальних джерел, які фіксували б їхню чисельність, та використанням суперечливих відомостей з нарративних джерел.

Пропонується методика обчислення, заснована на аналізі османських рісале 1609 та 1631 років, статистичних даних про ленно-тімарну систему, а також обчислення на основі мобілізаційних коефіцієнтів, запропонованих Р. Мерфі.

Ключові слова: Хотинська кампанія 1621 р., річпосполитсько-османська війна 1620–1621 рр., Османська імперія, єрлікулу, тімар, зеамет, рісале.

Denys Pozniakov (Khotyn)

THE OTTOMAN EMPIRE YERLIKULU TROOPS DURING THE KHOTYN CAMPAIGN OF 1621: AN ATTEMPT AT ASSESSING THEIR NUMBERS

Abstract. The Khotyn Battle of the Polish-Lithuanian Commonwealth-Ottoman War of 1620–1621 became one of the largest military engagements in the first half of the 17th century. In the relatively confined space around the modern city of Khotyn, through a series of battles, over two hundred thousand warriors of the Ottoman Empire and the Polish-Lithuanian Commonwealth decided who would dominate Eastern Europe.

In domestic and foreign historiography, there is no comprehensive assessment of the numerical strength of the yerlikulu provincial cavalry as the most numerous component of the Ottoman army. This is largely explained by the absence of documentary sources that would record their numbers and the use of contradictory information from narrative sources.

Existing scholarly estimates differ dramatically from 40,000 to 111,000 warriors, reflecting methodological shortcomings in approaches. Most historians rely exclusively on unreliable narrative sources, including spy reports, diaries, prisoner testimonies, memoirs, and chronicles, which often contradict each other and lack statistical precision.

This study proposes a quantitative methodology based on systematic analysis of Ottoman risale (treatises) since 1609 and 1631 combined with statistical data on the timar-feudal system. The proposed calculation algorithm consists of two stages: establishing the list of participating eyalets that deployed their yerlikulu troops and calculating the maximum mobilization potential of each province using coefficients developed by British historian R. Murphey. Statistical and quantitative methodology offers more objective foundations for determining the strength of Ottoman military formations relative to narrative sources.

---

* аспірант кафедри історії України Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, завідувач музейно-освітнім відділом Державного історико-архітектурного заповідника «Хотинська фортеця».

Postgraduate Student, Department of History of Ukraine, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Head of the Museum-Educational Department, State Historical and Architectural Reserve «Khotyn Fortress».

orcid.org/0000-0002-1187-7858

e-mail: poznyakdenys1985@gmail.com

Research by Hungarian scholars G. David and P. Fodor confirms stable maintenance of approximately 40,000 land grants throughout the 17th century, while Turkish historians O. Kurmuş and O. Pullukçuoğlu Yapucu demonstrate the financial viability of the timar-feudal system during 1470–1670. Application of Murphey's coefficient (30% non-participation) accounts for sick soldiers, draft evaders, impoverished timar holders, and garrison requirements.

Ottoman chronicles by Abdulkadir Topchular (artillery corps scribe and campaign participant) and Mustafa Naima record the participation of 16 eyalets in the Khotyn campaign of 1621. Critical examination of Ali Ayna's 1609 risale reveals significant discrepancies between manuscript and printed versions, with the original manuscript providing a more reliable statistical basis. Comparative analysis includes Koci Bey's 1631 risale and an archival document from the Topkapı Sarayı Kütüphanesi Arşivi analyzed by R. Murphey.

Quantitative calculations demonstrate the mobilization capacity of yerlikulu troops at the level of 73 200–75 000 warriors. The obtained results refute established historiographical assumptions regarding the decline of the timar-feudal system in the Ottoman Empire of the early 17th century, demonstrating its sustained high mobilization capabilities.

Keywords: Khotyn Campaign of 1621, Commonwealth-Ottoman War of 1620–1621, Ottoman Empire, yerlikulu, timar, zeamet, risale.

Постановка наукової проблеми та її значення. Хотинська кампанія річпосполитсько-османської війни 1620–1621 рр. залишається одним із найбільш спірних та дискусійних епізодів у спільній історичній пам'яті українського, польського, литовського та турецького народів. Незважаючи на значний науковий доробок істориків, що включає численні монографії та десятки статей, досі існує ряд нерозв'язаних наукових проблем, серед яких особливо виділяється питання чисельності військових контингентів Османської імперії під Хотином у вересні–жовтні 1621 р.

Особливої уваги потребує проблема визначення чисельності військ ерлікулу — одного з ключових формувань османської армії. Існуючі в історіографії оцінки демонструють надзвичайно широкий діапазон — від 40–45 до 111 тисяч вояків, що свідчить про відсутність надійної методологічної основи для таких підрахунків. Більшість дослідників роблять свої оцінки на основі свідчень нарративних джерел: реляціях шпигунів, щоденниках, допитах полонених, мемуарах та хроніках. Однак ці джерела є ненадійними та часто суперечливими.

Запропонована до розгляду наукова проблема має кілька важливих аспектів. По-перше, точне визначення чисельності військ ерлікулу є принципово важливим для розуміння загального військового потенціалу Османської імперії у I чверті XVII століття та її спроможності ведення масштабних кампаній. По-друге, постає необхідність розробки альтернативних методологічних підходів в оцінці чисельності військ ерлікулу, що ґрунтуються на аналізі доступних сьогодні кількісних та статистичних відомостей ленно-тімарної системи між 1609–1631 рр., замість покладання на нарративні джерела.

Аналіз останніх досліджень. Спеціальні дослідження, які були б присвячені запропонованій тематиці, у вітчизняній та зарубіжній історіографії відсутні. Проте деякі аспекти, присвячені військам ерлікулу у Хотинському поході 1621 р. порушували у своїх працях Л. Подгородецький, Н. Ряшба, В. Маєвський, А. Віткович, М. Парадовський та ін.

Формулювання мети статті. Метою публікації є спроба оцінки чисельності військ ерлікулу у Хотинській кампанії 1621 р. у світлі відсутності (сподіваємось, тимчасової) документальних джерел з турецьких архівів.

Для досягнення мети перед автором постають наступні завдання: здійснення критичного аналізу існуючих історіографічних оцінок чисельності військ ерлікулу, виявлення їхніх методологічних недоліків; розробка методології визначення чисельності військ ерлікулу на основі аналізу османських рісале (трактатів з управління імперією для султанів) та статистичних відомостей ленно-тімарної системи I половини XVII століття.

Виклад основного матеріалу. Перші спроби встановити чисельність військ ерлікулу були здійснені Ю. Сеньковським. Дослідник подав перелік еялетів, що взяли участь у Хотинській кампанії, та навів чисельність виставлених ними військ. Загалом, за його відомостями, провінційної кінноти нараховувалося не менше 111 000¹. Автор, на жаль, не вказав джерело походження цієї інформації. Залишається невідомим, з якими реєстрами чи документами він працював та яку методику обчислення застосував.

Л. Подгородецький, Н. Ряшба у спільній монографії оцінили загальну потугу османського війська у 150 000 (разом з васалами)². За міркуваннями науковців, чисельність військ ерлікулу не перевищувала 50 000, що, на їхню думку, відображало занепад ленно-тімарної системи³. Дещо пізніше Л. Подгородецький в одноосібній монографії все ж таки переглянув чисельність військ ерлікулу та збільшив її до 70 000 воїнів, але вказав, що до Хотина дійшло 55 000–60 000. Свою оцінку він

обґрунтував відомостями II половини XVII століття французя П. Ріко, турецького чиновника Алі Айна та порівняв їх з відомостями Л. Рогальського⁴ (який фактично запозичив відомості у Ю. Сеньковського у 111 000 вояків)⁵. Як відбувалось порівняння цих відомостей і чому він удвічі зменшив чисельність, вказану Л. Рогальським / Ю. Сеньковським, автор залишив без пояснення. Зменшення чисельності з 70 000 до 55 000–60 000 вояків, на нашу думку, є необґрунтованим. У такому разі втрати на марші військ ерлікулу склали б до 21%.

Найбільш авторитетний український історик у сфері досліджень, присвячених Хотинській кампанії 1621 р., П. Сас загалом погоджується з оцінками Л. Подгородецького⁶. Проте він так само, як і його польський колега, жодним чином не аргументує свою оцінку чисельності.

Польський історик В. Маєвський вказує чисельність кінноти ерлікулу у 60 000 вояків⁷. А. Віткович радикально занижує їхню чисельність до 40–45 000⁸. У найновішому польському дослідженні 2023 р., присвяченому Хотинській кампанії, його автор М. Парадовський схиляється до оцінки близько 60 000⁹.

Такі оцінки чисельності військ ерлікулу часто подані без будь-якої методології обчислення і коливаються, як ми бачимо, від 40 000 до 111 000 вояків. Нижня межа чисельності, як правило, ґрунтується на твердженні нібито про загальний занепад ленно-тімарної системи Османської імперії.

Водночас варто зазначити, що ряд істориків у своїх дослідженнях доводять, що Османська імперія у кінці XVI і майже усе XVII століття намагалась підтримувати у належному стані свою ленно-тімарну систему і відповідно забезпечувати високу мобілізаційну спроможність військ ерлікулу. Так, угорські дослідники Г. Давід та П. Фодор, зібравши та проаналізувавши статистичні відомості з османських реєстрів, переконливо доводять, що у XVII столітті османський уряд стабільно підтримував кількість земельних наділів ленно-тімарної системи на рівні близько 40 000¹⁰. Це підтверджується тим, що незважаючи на військові поразки, до 1695 року кількість земельних наділів залишалась близькою до цього рівня¹¹.

Турецькі історики О. Курмуш, О. Пулукчооглу Япуджу дали детальний економічний аналіз ленно-тімарної системи, оскаржуючи загальноприйнятую історичну думку про фінансовий занепад системи наприкінці XVI століття. Через детальні економічні розрахунки вони демонструють, що система залишалася фінансово стійкою протягом усього досліджуваного періоду (1470–1670 рр.). Автори використали поняття «середнього тімару» з доходом у 10 000 акче, який був спроможний виставити 1 сіпага-воїна (власник тімару) + 2 воїни джебелю під час військового походу. Застосувавши інноваційну методологію й використовуючи розрахунки енергетичних потреб для воїнів і коней, аналіз цін на продовольство в різних регіонах, калькуляцію витрат на озброєння та його амортизацію, порівняння загальних витрат з доходом «середнього тімару» під час 7 різних османських кампаній у XV–XVII століттях, автори роблять ключовий висновок — незважаючи на значне збільшення цін у другій половині XVI століття, загальні витрати на участь у воєнних кампаніях залишалися в межах фінансових можливостей «середнього тімару» з доходом у 10 000 акче. Вони припускають, що причини поступового занепаду ленно-тімарної системи треба шукати в інших аспектах, а не в її фінансовій слабкості¹².

Оцінка мобілізаційної спроможності ленно-тімарної системи Р. Мерфі. Згідно із законом, власники зеаметів мали виставляти одного повністю спорядженого воїна-джебелю на кожні п'ять тисяч акче доходу, а власники тімарів — одного джебелю на кожні три тисячі акче¹³. Враховуючи різну дохідність зеаметів і тімарів, британський історик Р. Мерфі на основі османських реєстрів дає наступну оцінку мобілізаційних можливостей ленно-тімарної системи: базовий тімар і зеамет виставляли орієнтовно станом на 1640 р. 2,65 воїнів. Загальний потенціал військ ерлікулу, з розрахунку на 40 000 тімарів та зеаметів, становив 106 000 ($40\,000 \times 2,65 = 106\,000$)¹⁴. Р. Мерфі також виводить коефіцієнти, скільки в середньому виставляв воїнів базовий тімар та зеамет: 2,5 та 4 воїни відповідно¹⁵.

Узагальнивши напрацювання згаданих дослідників, можна використати наступний алгоритм визначення чисельності військ ерлікулу у Хотинській кампанії 1621 р.:

І етап. Згідно з синхронними джерелами встановити перелік еялетів, що виставили війська. На основі рісал (рекомендацій для управління, створених для османських султанів), по кожному еялету визначити кількість зеаметів та тімарів, з яких здійснювалась мобілізація вояків. Відомості про перелік еялетів, що виставили війська у Хотинський похід, можна скласти за повідомленнями джерел та османських хронік. Найбільш інформативною є хроніка Абдулкадірі Топчулара, який був учасником кампанії та писарем корпусу топчу (артилеристів), Мустафи Наїми. Крім того, цінна інформація міститься у допиті султанського сіпага, який потрапив у полон уже під час боїв під Хотином (таблиця 1).

Провінції, що виставили війська ерлікулу у Хотинському поході 1621 р.

	Назва еялету	Хроніка Наїми ¹⁶	Хроніка Абдулкад ірі ¹⁷	Відомості полоненого сіпага ¹⁸
1	Анатолія	+	+	+
2	Діярбекір	+	+	+
3	Сівас (Рум)	+	+	+
4	Караман	+	+	+
5	Алеппо (Халеб)	+	+	+
6	Адана	—	+	—
7	Дамаск (Шам, Сирія)	+	+	+
8	Чілдір (Ахиска)	+	—	—
9	Ерзурум	+	—	—
10	Мараш	—	+	+
11	Ракка (Урфа)	+	+	—
12	Румелія	+	+	+
13	Кафа	—	—	+
14	Боснія	—	+	+
15	Буда	+	+	—
16	Озю (Очаків)	—	+	—

Так, Абдулкадірі Топчулар вказує, що призначення у похід отримали бейлербеї: Румелії, Анатолії, Караману, Сівасу, Марашу, Адани, Діярбекіру, Ракки, Халеба, Шаму, Боснії, Озю (Очаків).

Зазначений перелік ми можемо розширити завдяки повідомленням Мустафи Наїми та відомостям, отриманим під час допиту полоненого султанського сіпага, додавши провінції Ерзуруму, Буди, Ахиски (Чілдір), Кафи.

Дискусійним є участь у поході військ з еялету Тріполі. Про їхню присутність на полі бою згадує Л. Подгородецький, посилаючись на відомості Ю. Сеньковського¹⁹. Прямої згадки в джерелах про їхню участь у поході чи боях, на жаль, віднайти не вдалось. Тому з міркувань об'єктивності еялет Тріполі не варто враховувати при обчисленнях.

II етап. Встановивши чисельність зеаметів і тімарів по кожній провінції, можна визначити її максимальний мобілізаційний потенціал. Формула обрахунку: $(\text{кількість зеаметів} \times 4) + (\text{кількість тімарів} \times 2,5) = \text{загальна кількість воїнів (згідно з коефіцієнтом Мерфі)}$.

«Зменшувальний коефіцієнт Р. Мерфі». Р. Мерфі, проаналізувавши реєстр, який фіксував кількість зеаметів та тімарів 1631 р., османського чиновника Кочі-Бея, прийшов до висновку, що у кампаніях під керівництвом султана ніколи не брало участі більше ніж 7/10 (70%) воїнів ерлікулу²⁰. Тобто чисельність воїнів, що потенційно могли виступити у похід, необхідно зменшити на 30%. До цієї кількості, на нашу думку, необхідно віднести: хворих, тих, що ухилились від походу, власників зубожілих тімарів та зеаметів, що не могли виставити воїнів згідно із законом, а також частину воїнів, що мали забезпечувати безпеку та правопорядок.

За відсутності прямих документальних відомостей про чисельність військ ерлікулу у 1621 р. необхідно проаналізувати декілька джерел, що містять статистичні відомості щодо ленно-тімарної системи між 1609–1631 рр.

Рісале Алі Айна 1609 р. У 2023 р. турецький дослідник В. Гюрхан видав спеціалізоване дослідження, присвячене праці Алі Айна.²¹ Він опрацював безпосередньо рукопис Алі Айна (називає його рукописною копією) та видання копії рісале, що було здійснене у 1864 р. (іменує його друкованим рукописом). Порівнявши обидва примірники, він зазначає, що «до друкованого рукопису без попередження були додані деякі адміністративні зміни, яких не було в стандартній рукописній версії та які ще не відбулися в період написання твору, а також відмінності в кількості тімарів, зеаметів і джебелю. Передбачається, що ці зміни були зроблені видавцями під час перевидання твору, та що в місця, які здавалися неповними або неправильними, було втручання»²². Порівняємо чисельність зеаметів та тімарів за двома примірниками (таблиця 2).

Таблиця 2

**Розрахунок військового потенціалу провінцій у 1609 р.,
що виставили війська ерлікулу у Хотинській кампанії 1621 р.**

Назва еялету		Рісале Алі Айна 1609 (рукопис, виданий у 2023 р.) ²³			Рісале Алі Айна 1609 (друкований рукопис 1864 р.) ²⁴		
		Вид земельного наділу			Вид земельного наділу		
		Зеамети	Тімари	Разом	Зеамети	Тімари	Разом
1	Анатолія	293	7189	7482	195	7116	7311
2	Діярбекір	53	793	846	42	688	730
3	Сівас/Рум	108	3209	3317	109	3021	3130
4	Караман	67	2165	2232	116	1504	1620
5	Алеппо (разом з Аданою)*	117	1043	1160	104	799	903
6	Дамаск/Шам	119	843	962	128	868	996
7	Адана	—	—	—	—	—	—
8	Чілдір/Ахиска	169	673	842	97	559	656
9	Ерзурум	117	5171	5288	122	5157	5279
10	Мараш	29	2159	2188	—	—	2169
11	Ракка	37	676	713	38	615	653
12	Румелія (разом з Озю/Очаків)*	1115	8248	9363	914	8360	9274
13	Кафа	—	—	554**	—	—	554**
14	Боснія	—	—	389**	—	—	389**
15	Буда	—	—	2722**	—	—	2722**
16	Озю (Очаків)	—	—	—	—	—	—
ЗАГАЛОМ		2224	35834	38 058	1865	34 521	36 386
(Чисельність військ, коефіцієнт Мерфі)		8896	89 585	—	7460	86 303	—
		Мобілізаційний потенціал загалом: 98 481			Мобілізаційний потенціал загалом: 93 763		
Зменшувальний коефіцієнт Мерфі (-30%)		68 936			65 634		
ПРИМІТКИ	*Адана у 1609 році була складовою частиною еялету Алеппо. Озю був частиною еялету Румелія. **Оскільки в обох примірниках рісале відсутнє розділення на зеамети і тімари, обчислення для цих провінцій здійснювалось за коефіцієнтом для тімарів (×2,5)						

Як видно з даних, представлених у таблиці 2, майже у всіх провінціях згідно з друкованим рукописом відбулося зменшення чисельності зеаметів та тімарів. Складається враження, що Алі Айном був складений первинний документ, до якого османські чиновники згодом вносили правки, що відображали поточні реалії: конфіскацію у власників через невиконання своїх обов'язків, зміни в адміністративному устрої провінцій, банкрутство тімарів та зеаметів тощо. Якщо враховувати висновок В.Гюрхана про внесені правки видавцями, першочергово варто взяти до уваги дані рукописної копії. Проте, як видно з висновку, В.Гюрхан не був упевнений, чи саме видавці внесли правки до друкованого рукопису. Оскільки серед османської бюрократії була поширена практика внесення змін та правок до вже існуючих документів, важливим є встановлення факту, коли і ким саме вони були додані — видавцями чи чиновниками у XVII столітті? Перевірити це можна за допомогою інших реєстрів 1631 та 1653 років, які фіксують кількість зеаметів та тімарів (таблиця 3).

Таблиця 3

Кількість зеаметів і тімарів у провінціях (1609–1653 рр.)

Назва еялету	Алі Айна 1609 (рукопис, виданий у 2023 р.) ²⁵	Рісале Алі Айна 1609 (друк. рукопис 1864 р.) ²⁶	Кочі-Бея 1631 р. ²⁷	1631 р. («документ Мерфі») ²⁸	Рісале 1653 р. ²⁹	
	Зеамети і тімари					
1	Анатолія	7482	7311	7300	4883	8619
2	Діярбекір	846	730	2992	740	4217
3	Сівас/Рум	3317	3130	3100	2777	3937
4	Караман	2232	1620	626	2178	2710
5	Алеппо	1160	903	878	922	1250
6	Адана	—	—	—	1551	—
7	Дамаск/ Шам	962	996	846	996	1250
8	Чіддір/ Ахиска	842	656	1380	—	590
9	Ерзурум	5288	5279	3055	5282	5800
10	Мараш	2188	2169	2582	2188	2869
11	Ракка	713	653	—	663	1150
12	Румелія	9363	9274	9274	7521	10187
13	Кафа	554	554	—	—	—
14	Боснія	389	389	389	1943	2260
15	Буда	2722	2722	2722	2669	2864
16	Озю	—	—	—	1374	—

Як бачимо з таблиці 3, правки до друкованого рукопису Алі Айна мали б вноситись між 1609 та 1631 роками і жодним чином після 1631 р., оскільки відомості рісале 1653 р. повністю відрізняються від даних 1631 р. Очевидно, що правки до друкованого рукопису могли вноситись як до 1621 р., так і після. Тому відомості з друкованої копії рісале Алі Айна є найбільш оптимальними для оцінки чисельності.

Отже, згідно з проаналізованими статистичними відомостями, загальний мобілізаційний потенціал провінцій міг становити до 93 763 осіб, реально можливо було мобілізувати до 65 634 (таблиця 2).

Однак цю цифру необхідно прийняти за нижню межу чисельності військ ерлікулу у Хотинському поході. У 1631 р. султан Мурад IV на засіданні дивану поцікавився про реальне становище ленно-тімарної системи. Жоден чиновник не зміг надати відповідь. Унаслідок цього була проведена ревзія зеаметів та тімарів, що була зафіксована у новому реєстрі³⁰. Цей документ проаналізував та зробив доступним для аналізу Р. Мерфі (далі «документ Мерфі») ³¹ (таблиця 4). Аналіз статистичних відомостей за 1631 р. вказує, що загальний мобілізаційний потенціал провінцій становив 96 265 вояків, реально ж у поході могли взяти участь до 67 386 воїнів. Цю чисельність варто прийняти за верхню межу наших обрахунків (таблиця 4).

Таблиця 4

**Розрахунок військового потенціалу провінцій у 1631 р.,
що виставили війська ерлікулу у Хотинській кампанії 1621 р.**

Назва еялету		Відомості за 1631 р. («документ Мерфі»)³²		
		Зеамети	Тімары	Разом
1	Анатолія	294	4589	4883
2	Діярбекір	52	688	740
3	Сівас/Рум	108	2669	2777
4	Караман	68	2110	2178
5	Алеппо	99	823	922
6	Адана	42	1509	1551
7	Дамаск /Шам	128	868	996
8	Чілдір/Ахиска	—	—	1380*
9	Ерзерум	123	5159	5282
10	Мараш	29	2159	2188
11	Ракка	37	626	663
12	Румелія	802	6719	7521
13	Кафа	—	—	—
14	Боснія	150	1793	1943
15	Буда	278	2391	2669
16	Озю	188	1186	1374
ЗАГАЛОМ		2398	34 669	37 067
(Чисельність військ, коефіцієнт Мерфі)		9592	86 673	—
		Загалом: 96 265		
Зменшувальний коефіцієнт Мерфі (-30%)		67 386		
ПРИМІТКИ		*У «документі Мерфі» відсутні відомості по цій провінції, тому загальна чисельність земельних наділів взята з рісале Кочі-Бея, і обчислення здійснювалось за коефіцієнтом для тімарів (×2,5)		

Отже, ми визначили фактичну мобілізаційну спроможність провінцій між 1609–1631 рр., що виставили війська у Хотинський похід на рівні 65 634–67 386 вояків.

На нашу думку, такий підхід до визначення чисельності військ є більш оптимальним та раціональним, ніж опертя на свідчення нарративних джерел, інтуїтивні оцінки, що базуються на припущеннях та твердженні про занепад ленно-тімарної системи.

Однак оцінка чисельності військ кожної провінції буде неповною без врахування ще одного джерела мобілізації вояків за рахунок доходів хассів — великих земельних володінь бейлербеїв та санджакбеїв. Правителі еялетів та санджаків були зобов'язані виставляти на кожні 5000 акче доходу свого хассу одного воїна-джебелю. Ці відомості можна почерпнути з того ж таки рісале Алі Айна 1609 р. (таблиця 5). Як свідчать дані, чисельність додаткових контингентів бейлербеїв та санджакбеїв становить при 100% мобілізації 10 757 вояків ерлікулу. Але очевидним є те, що цю чисельність необхідно зменшувати. Після застосування зменшувального коефіцієнта Мерфі (-30%) вона становитиме 7530 воїнів.

Додавши цю кількість воїнів до загальної кількості отриманих у таблицях 2 та 4, отримаємо чисельність військ ерлікулу у Хотинському поході на рівні 73 164–74 916. Округливши відомості, отримаємо 73 200–75 000 вояків.

Таблиця 5

Кількість воїнів, що виставляли бейлербеї, санджакбеї та інші чиновники у провінціях згідно з призначеним хассу (1609 р.)³³

	Назва еялету	Джебелю
1	Анатолія	1231
2	Діярбекір	1481
3	Сівас/Рум	530
4	Караман	516
5	Алеппо (разом з Аданою)	716
6	Дамаск /Шам	584
7	Чілдір/Ахиска	846
8	Ерзерум	749
9	Мараш	367
10	Ракка	379
11	Румелія (разом з Озю)	1821
12	Кафа	—
13	Боснія	648
14	Буда	889
	ЗАГАЛОМ	10757

Водночас варто зазначити, що відкритим залишається питання втрат на марші військ ерлікулу. Для цього необхідно детально дослідити логістику кампанії; встановити маршрути руху військ та їхній кілометраж; визначити стоянки (мензіле), де війська зупинялись та поповнювали свої припаси; дослідити добові норми забезпечення кінного складу та воїнів тощо. Очевидним є те, що війська з європейських провінцій зазнали їх в рази менші, ніж азійські. Усі ці питання заслуговують на окреме наукове дослідження.

Отже, проведене дослідження дозволяє здійснити спробу кількісної оцінки одного з ключових компонентів османського війська — провінційної кінноти ерлікулу під час Хотинської кампанії 1621 року на основі об'єктивних статистичних даних. Уперше запропоновано цілісну методологію розрахунку чисельності цих формувань, що базується на аналізі даних османських рісале 1609, 1631 та 1653 років.

Під час проведення аналізу встановлено перелік 16 еялетів, війська яких брали участь у Хотинському поході, та здійснено розрахунки оптимальної чисельності військ ерлікулу з урахуванням коефіцієнтів, запропонованих Р. Мерфі. Залучення додаткових даних про контингенти бейлербеїв і санджакбеїв дозволило уточнити результати. Отримані чисельні значення 73 200–75 000 вояків є більш аргументованими з огляду на доступну джерельну базу та свідчать про хибність тези про занепад ленно-тімарної системи станом на 1621 рік.

¹ J.J. Sękowski, *Collectanea z dziejów tureckich* [Collectanea From Turkish history], Warszawa, 1824, vol. I, s. 234–238.

² L. Podhorodecki, N. Raszba, *Wojna chocimska 1621 roku* [The Khotyn War of 1621], Kraków, 1979, s. 63.

³ L. Podhorodecki, N. Raszba, *Wojna chocimska 1621 roku*, s. 69.

⁴ L. Podhorodecki, *Chocim 1621* [The Khotyn 1621], Warszawa, 2008, s. 89–90.

⁵ L. Rogalski, *Dzieje księstw nad-dunajskich to jest: Multan i Wołoszczyzny, podług dzieł Cogalniceana, Vaillanta, Ubicinięgo i Pałauzowa, ułożone przez Leona Rogalskiego i pomnożone wyjątkami z dziejopisów polskich i tureckich* [History of the Principalities Beyond the Danube: Moldavia and Wallachia, According to the Works of Cogalniceana, Vaillant, Ubicini and Pałauzow, Compiled by Leon Rogalski and Supplemented With Excerpts From Polish and Turkish Historians], Warszawa, 1861, t. I, s. 682.

⁶ П. Сас, *Хотинська війна 1621 року* [The Khotyn War of 1621], Біла Церква, 2012, с. 240.

⁷ W. Majewski, *Chocim 1621 rok* [The Khotyn 1621 Year], in «Wojny polsko-tureckie w XVII w.», Przemyśl, 2000, s. 13.

⁸ A. Witkowicz, *Bułat i koncerz. Poprawki do obrazu wielkich bitew polsko-tureckich (1620–1683)* [Bulat and Koncerz. Corrections to the Image of Great Polish-Turkish Battles (1620–1683)], Zabrze, 2021, vol. I, s. 100–107.

⁹ M. Paradowski, *The Khotyn Campaign of 1621. Polish, Lithuanian and Cossack Armies Against the Ottoman Empire*, Warwick, Helion & Company, 2023, p. 116.

¹⁰ G. David, P. Fodor, *Changes in the Structure and Strength of the Timariot Army From the Early Sixteenth to the End of the Seventeenth Century*, in «Eurasian Studies», 2005, vol. IV/2, s. 182.

- ¹¹ G. David, P. Fodor, *Changes in the Structure and Strength of the Timariot Army From the Early Sixteenth to the End of the Seventeenth Century*, s. 160.
- ¹² O. Kurmuş, O. Pullukçuoğlu Yapucu, *The Timar System: A Question of Financial Viability, 1470–1670*, in «Tarih İncelemeleri Dergisi», 2020, № XXXV/2, s. 521–576.
- ¹³ Z. Danişman, *Koçi Bey Risalesi* [Treatise of Koçi Bey], İstanbul, Devlet Kitapları (Türk Kültürü Kaynak Eserleri Dizisi), 1972, p. 12.
- ¹⁴ R. Murphey, *Ottoman Warfare, 1500–1700*, London, 1999, p. 39–40.
- ¹⁵ R. Murphey, *Ottoman Warfare, 1500–1700*, p. 41.
- ¹⁶ *Наїма Мустафа. Гюсейнові городи у витягу історій із заходу та сходу. (Повідомлення про Україну)* [Naima Mustafa. Hussein's Cities in the Excerpt of Histories From the West and the East. (Reports About Ukraine)], пер. османсько-турецької О. Галенка та О. Кульчинського, Київ, Вид-во Жупанського, 2016, с. 65–75.
- ¹⁷ *Topçular Kâtibi Abdülkâdir (Kadrî) Efendi Tarihi (Metin ve Tahlil)* [History of the Artillery Scribe Abdülkâdir (Kadrî) Efendi (Text and Analysis)], Hazç Ziya Yilmazer, Ankara, TTK, 2003, s. 706–707, 748.
- ¹⁸ *Жерела до історії України-Руси* [Sources to the History of Ukraine-Rus], Львів, 1908, т. VIII, с. 236.
- ¹⁹ L. Podhorodecki, *Chocim 1621*, s. 90.
- ²⁰ R. Murphey, *Ottoman Warfare, 1500–1700*, p. 39.
- ²¹ V. Gürhan, *Ayn Ali Efendi-Kavânîn-i Âl-i Osman der Hulâsa-i Mezâmin Defter-i Divân* [Ayn Ali Efendi — Laws of the House of Osman in Summary of the Contents of the Divan Register], Diyarbakır, 2023, 168 p.
- ²² V. Gürhan, *Ayn Ali Efendi-Kavânîn-i Âl-i Osman der Hulâsa-i Mezâmin Defter-i Divân*, p. 12–13.
- ²³ V. Gürhan, *Ayn Ali Efendi-Kavânîn-i Âl-i Osman der Hulâsa-i Mezâmin Defter-i Divân*, p. 124–141.
- ²⁴ V. Gürhan, *Ayn Ali Efendi-Kavânîn-i Âl-i Osman der Hulâsa-i Mezâmin Defter-i Divân*, p. 16–71.
- ²⁵ V. Gürhan, *Ayn Ali Efendi-Kavânîn-i Âl-i Osman der Hulâsa-i Mezâmin Defter-i Divân*, p. 124–141.
- ²⁶ V. Gürhan, *Ayn Ali Efendi-Kavânîn-i Âl-i Osman der Hulâsa-i Mezâmin Defter-i Divân*, p. 16–71.
- ²⁷ Z. Danişman, *Koçi Bey Risalesi*, p. 118–123.
- ²⁸ R. Murphey, *Ottoman Warfare, 1500–1700*, p. 40.
- ²⁹ I. Şahin, *Timar Sistemi Hakkında Bir Risâle*, in «Tarih Dergisi», İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul, 1979, Sayı 32 (Mart 1979), p. 911–921.
- ³⁰ R. Murphey, *Ottoman Warfare, 1500–1700*, p. 37–38.
- ³¹ Topkapı Sarayı Kütüphanesi Arşivi, D. 9665. (analyzed in R. Murphey, *Ottoman Warfare, 1500–1700*, p. 37–40).
- ³² R. Murphey, *Ottoman Warfare, 1500–1700*, p. 40.
- ³³ V. Gürhan, *Ayn Ali Efendi-Kavânîn-i Âl-i Osman der Hulâsa-i Mezâmin Defter-i Divân*, p. 18–70.

References

1. Danişman Z., *Koçi Bey Risalesi* [Treatise of Koçi Bey], İstanbul, Devlet Kitapları (Türk Kültürü Kaynak Eserleri Dizisi), 1972, 169 p.
2. David G., Fodor P., *Changes in the Structure and Strength of the Timariot Army From the Early Sixteenth to the End of the Seventeenth Century*, in «Eurasian Studies», 2005, vol. IV/2, s. 158–188.
3. Gürhan V., *Ayn Ali Efendi-Kavânîn-i Âl-i Osman der Hulâsa-i Mezâmin Defter-i Divân* [Ayn Ali Efendi — Laws of the House of Osman in Summary of the Contents of the Divan Register], Diyarbakır, 2023, 168 p.
4. Kurmuş O., Pullukçuoğlu Yapucu O., *The Timar System: A Question of Financial Viability, 1470–1670*, in «Tarih İncelemeleri Dergisi», 2020, № XXXV/2, s. 521–576.
5. Majewski W., *Chocim 1621 rok* [The Khotyn 1621 Year], in «Wojny polsko-tureckie w XVII w.», Przemyśl, 2000, s. 9–22.
6. Murphey R., *Ottoman Warfare, 1500–1700*, London, 1999, 278 p.
7. Naima Mustafa. *Hüseini horody u vytyahu istorii iz zakhodu ta skhodu. (Povidomlennia pro Ukrainu)* [Naima Mustafa. Hussein's Cities in the Excerpt of Histories From the West and the East. (Reports About Ukraine)], per. osmansko-tureckoi O. Halenka ta O. Kulchynskoho, Kyiv, Vyd-vo Zhupanskoho, 2016, 288 s.
8. Paradowski M., *The Khotyn Campaign of 1621. Polish, Lithuanian and Cossack Armies Against the Ottoman Empire*, Warwick, Helion & Company, 2023, 256 p.
9. Podhorodecki L., *Chocim 1621* [The Khotyn 1621], Warszawa, 2008, 177 s.
10. Podhorodecki L., Raszba N., *Wojna chocimska 1621 roku* [The Khotyn War of 1621], Kraków, 1979, 375 s.
11. Rogalski L., *Dzieje księstw naddunajskich to jest: Multan i Wołoszczyzny, podług dzieł Cogalniceana, Vaillanta, Ubiniego i Pałauzowa, ułożone przez Leona Rogalskiego i pomnożone wyjątkami z dziejopisów polskich i tureckich* [History of the Principalities Beyond the Danube: Moldavia and Wallachia, According to the Works of Cogalniceana, Vaillant, Ubinici and Pałauzow, Compiled by Leon Rogalski and Supplemented With Excerpts From Polish and Turkish Historians], Warszawa, 1861, t. I, 815 s.
12. Şahin I., *Timar Sistemi Hakkında Bir Risâle*, in «Tarih Dergisi», İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul, 1979, Sayı 32 (Mart 1979), p. 911–921.
13. Sas P., *Khotynska viina 1621 roku* [The Khotyn War of 1621], Bila Tserkva, 2012, 527 s.
14. Sękowski J.J., *Collectanea z dziejów tureckich* [Collectanea From Turkish history], Warszawa, 1824, vol. I, 248 s.
15. *Topçular Kâtibi Abdülkâdir (Kadrî) Efendi Tarihi (Metin ve Tahlil)* [History of the Artillery Scribe Abdülkâdir (Kadrî) Efendi (Text and Analysis)], Hazç Ziya Yilmazer, Ankara, TTK, 2003, 1401 s.
16. Witkowicz A., *Bułat i koncerz. Poprawki do obrazu wielkich bitew polsko-tureckich (1620–1683)* [Bulat and Koncerz. Corrections to the Image of Great Polish-Turkish Battles (1620–1683)], Zabrze, 2021, vol. I, 286 s.
17. *Zherela do istorii Ukrainy-Rusy* [Sources to the History of Ukraine-Rus], Lviv, 1908, t. VIII, 414 s.